Den norske kirke
Stokka menighet

Stokka 26. august 2013

Kulturdepartementet
Postboks 8030, Dep

0030 OSLO

UTTALELSE - DET LIVSSYNSÅPNE SAMFUNN

Vi viser til Kulturdepartementets høringsbrev datert 11. februar 2013 og takker for anledningen til å gi uttalelse til utredningen NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn. Vi behandlet saken i møte 20.08. 2013 Vedtaket var enstemmig.

Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon (KA) som vi er tilsluttet, har avgitt uttalelse som vi slutter oss til. Det fremgår nedenfor at vi har hentet struktur og formuleringer til vår uttalelse fra den.

Generelt
Vi er positiv til tanken om en helhetlig tros- og livssynspolitikk. En bred gjennomgang av rammebetingelsene for tros- og livssynsutøvelse er blitt særlig aktualisert for Den norske kirke etter Grunnlovsendringene i 2012. Den norske kirke er majoritetskirken i Norge. Det er viktig også for Den norske kirke å bidra til en gjennomtenkning av de etablerte ordninger og praksis. Vi stiller oss bak anerkjennelsen av de grunnleggende premissene for tros- og livssynsfrihet og de menneskerettslige forpliktelsene i forhold til religionsfrihet og ikke-diskriminering. Videre stiller vi oss også bak den endringen i forhold til staten som er gjennomført ved Grunnlovsendringene, ser at Den norske kirke må omstille seg i forhold til dette og forholde seg til de rammebetingelser som vil gjelde for tros- og livssynssamfunnene generelt. Vi fremholder likevel at Den norske kirke historisk og organisatorisk er i en særstilling som majoritetskirke, noe som vi mener må innebære at nye ordninger og rammebetingelser etableres med disse forholdene som utgangspunkt.

Vi gir i hovedsak vår tilslutning til de 8 prinsipper som verdier som kan ligge til grunn for en helhetlig livssynspolitikk.. Vi vil samtidig påpeke at anvendelsen av disse må nyanseres dersom de skal kunne danne et godt grunnlag for en tros- og livssynspolitikk for Norge.

Livssynsåpent samfunn
Vi støtter at det vektlegges at staten kan føre en aktivt støttende tro- og livssynspolitikk. Det er positivt at uttrykket *livssynsnøytralt* forlates og at begrepet «*livssynsåpent samfunn*» erstatter dette. Utredningens vektlegging av begrepet "*et livssynsåpent samfunn*" tilnærmer seg tro og livssyn på en mer åpen og anerkjennende måte. Utredningens drøfting av tro og livssyn er mer preget av åpenhet og aksept for tro og livssyn som en integrert og selvsagt del av folks liv. Begrepet "*et livssynsåpent samfunn*" et viktig bidrag som grunnlag for å leve sammen med ulik tro og livssyn.

Aktivt støttende tros- og livssynspolitikk
Vi støtter vektleggingen av forutsetningen om at staten kan føre en aktivt støttende tro- og livssynspolitikk og at det i henhold til prinsipp 4 skal aktivt legges til rette for alle borgernes tros- og livssynspraksis. Vi oppfatter det imidlertid slik at noen av forslagene i utredningen i realiteten får som konsekvens at praksis og tradisjoner med tilknytning til Den norske kirke ønskes begrenses eller redusert. Det er viktig for oss å understreke at ønsket om likebehandling av ulike tro- og livssyn i større grad bør tilrettelegge for økt tros- og livssynsnærvær på ulike samfunnsområder framfor innskrenkning av eksisterende ordninger med tilknytning til Den norske kirke.

Adresse
Chr. Skredsvigsvei 23
Postboks 201
4001 Stavanger

Telefon
51 84 04 00
51 91 19 94

Org.nr
NO 971339918
Bankkonto
3201.13.58240

E-post
stokka.menighet@stavanger.kommune.no
Web
www.stokka.menighet.no

Utredningen er delvis preget av en avgrensende tilnærming og forståelse av tro og religion. Den synes å vurderer tro og livssyn som uttrykk for meninger, oppfatninger og holdninger til de "største" spørsmål i livet og til sentrale etiske spørsmål (s. 85). Det virker i utredningen som om tro og religion først og fremst forstås ut fra den virksomhet og aktivitet som skjer i regi av tro- og livssynssamfunn. Tro- og livssyn omfatter imidlertid flere områder/fenomener som ikke fanges opp i utvalgets drøftinger. Premissene som er lagt til grunn fungerer etter vårt syn avgrensende i forhold til en forståelse av religion slik det bl.a. kommer til uttrykk i tradisjoner, høytids- og årstidsmarkeringer, kunst, bygninger, opplevelser, identiteter og ritualer. En av konsekvensene av en slik avgrenset forståelse av religion er at utredningens drøftinger først og fremst omhandler statlig politikk overfor tros- og livssyns*samfunn*, dvs institusjonalisert tro- og livssynspraksis.

Utvalgets historieskriving

Vi er kritiske til de deler av utredningen som beskriver av Den norske kirkes historiske rolle. Kirkemøte for Den norske kirke i 2013 sier: *"Utvalget synes å beskrive Den norske kirkes rolle i samfunnet de siste århundrene som en beretning om kirkens tap av kontroll over viktige samfunnsområder. Utvalget legger stor vekt på å beskrive kirkens overgang fra en maktbase i embetsmannsstaten til en av flere aktører på livssynsmarkedet i den sekulariserte staten. Komiteen erkjenner at historien om Den norske kirkes og kirkenes rolle i det norske samfunnet kan skrives på mange måter. Komiteen mener kirkenes rolle i moderniseringen og demokratiseringen av samfunnet, samt utviklingen av velferdsstaten også er perspektiver som hører hjemme i denne historien. Det gjør også kirkenes århundrer lange diakonale tjeneste og vesentlige bidrag til utvikling av den institusjonaliserte helse- og omsorgstjenesten og skolevesenet."*

Enger-utvalget i NOU 2013: 4 *Kulturutredningen 2014* gir også en annen beskrivelse om Den norske kirkes historiske rolle. Her beskrives Den norske kirke som en viktig kulturinstitusjon i kraft av sin rolle som forvalter av landets religiøse kunnskapstradisjoner og rituelle liv, som møteplass i samfunnet og pådriver for folkeopplysningsarbeid. Kirken beskrives som en institusjon som har vært med å bygge den kulturelle grunnmuren i Norge og mobilisert folk til aktiv samfunnsdeltakelse.

Likebehandling av tros- og livssynssamfunn

Likebehandling er i utredningen et sentralt prinsipp i spørsmål som handler om tro og livssyn. Kultur- og tradisjonsbegrunnelser bør følgelig tillegges mindre betydning. Det sier bl.a.: «... ved konflikt mellom likebehandlingsprinsippet og argumenter basert på historiske forhold, bør det for en framtidig politikk og for framtidige ordninger være slik at likebehandlingsprinsippet prinsipielt er overordnet argumenter basert på historiske forhold» (s. 114).

Vi støtter i hovedsak at likebehandlingsprinsippet bør være førende i vurderinger av juridiske og økonomiske ordninger som i stor grad gir rammer for alle tros- og livssynssamfunn. Vi mener likevel at likebehandlingsprinsippet ikke bør være til hinder for at det offentlige aktivt støtter bestemte kulturelle utrykk eller bestemte samfunnsfunksjoner som har tro- eller livssynsmessig forankring. En aktivt støttende tros- og livssynspolitikk bør kunne innebære at det offentlige har en aktiv politikk for bestemte hensyn eller verdier som ikke nødvendigvis slår ut på samme måte i alle tros- og livssynssamfunn. Staten bør kunne forskjellsbehandle til fordel for minoritet og majoritet der hvor det foreligger saklige grunner for det. Utredningen kunne med fordel på en mer utdypende måte ha drøftet saklige hensyn som kan gi ulik behandling. Vi ser det slik at utredningens vektlegging på prinsippet om likebehandling vil med unyansert betoning kunne være til hinder for aktivt å støtte noen av de tradisjoner, kulturuttrykk og samfunnsfunksjoner som kristendommen og/eller Den norske kirke representerer. Det er behov for en nærmere drøfting av de reelle dilemmaene mellom mer universelle prinsipper om trosfrihet og likebehandling – og behovet for en praktisk politikk på tro- og livssynsfeltet som er mer kontekstuell, historisk og som kan være knyttet til offentlige målsettinger på andre politikkområder (kulturpolitikk, distriktspolitikk, integreringspolitikk osv). Likebehandling og avviklingen av statskirkeordningen må ikke nødvendigvis bety at staten ikke kan aktivt anerkjenne og støtte noen trossamfunns spesielle funksjoner, f.eks. Den norske kirkes ordning med å opprettholde en landsdekkende kirkelig infrastruktur i alle landets kommuner. En må søke å unngå en motsetning mellom aktive tiltak, tilrettelegging for et tro- og livssynsmessig mangfold og tiltak som søker å videreføre tradisjoner.

Kirkebygg

Vi vil understreke at kirkebyggene har en betydning for identitet, stedstilhørighet, rituelt møtested og symbolbygg som omfatter langt flere enn bare Den norske kirkes medlemmer. Kirkebyggene har dessuten kulturminneverdier som i norsk sammenheng er unik. Kirkebyggene er dermed ikke kun å betrakte som forsamlingslokaler for Den norske kirkes aktivitet. Prinsippet om likebehandling må derfor nyanseres av flere hensyn:

Kirkebyggene er det sentrale stedet for Den norske kirkes virksomhet. Kirkebyggene er samtidig noen av Norges viktigste kulturminner og samling av kunst, håndverk og bygningshistorie. De har en betydning som symbolbygg, identitets- og stedsmarkør og kulturbygg. Kirkebyggene har en betydning som går langt ut over kirkens egen medlemsmasse. I Kulturutredningen 2014 sies det bl.a. "Kirkebyggene er sentrale kulturarvbærende arenaer som utvalget regner som en del den kulturelle grunnmuren".

Kirkebyggenes særpreg, alder og kulturminneverdier fører til at det er kostnadskrevende å sikre og vedlikeholde disse byggene. Det er derfor nødvendig at staten tar et særlig ansvar for at kirkebyggene sikres og vedlikeholdes. Kirkebyggenes betydning tilsier at et særlig statlig ansvar overfor kirkebygg ikke alene må vurderes som et bidrag til trossamfunnet Den norske kirke, men vil kunne være en del av en bredere forstått kulturpolitikk. Prinsippet om likeverdig behandling av alle trossamfunn må derfor ikke være til hinder for at det offentlige kan ha særskilte ordninger/tiltak overfor kirkebygg. Vi vil understreke at bygninger tilhørende andre trossamfunn også kan være omfattet av særlige ordninger for bygg med kulturminneverdier.

Tros- og livssynstjeneste i offentlige institusjoner

Vi er glad for at utvalgets flertall vektlegger at tro og livssyn er så viktige deler av menneskers liv at det fortsatt bør være en del av virksomheten ved offentlige institusjoner.
Prestetjenesten i fengsler og i helseinstitusjoner har vært viktige bidragsytere for å sikre et helhetlig tilbud. Vi kan forstå de prinsipielle motforestillingene til gjeldende ordninger med institusjonsprestetjeneste. Dette har gitt Den norske kirke en dominerende rolle på feltet. Det er etter vår oppfatning likevel avgjørende at en gjennomgang av tro og livssynstjeneste i offentlige institusjoner ikke bidrar til å svekke etablerte ordninger som i dag gjelder for prestetjeneste ved disse institusjonene.

Det er beklagelig at utvalget foreslår en gradvis avvikling av dagens ordninger med fengsels- og institusjonsprester med likebehandling som begrunnelse En fast tilstedeværelse av en institusjonsprest er et viktig bidrag for å sikre at tro og livssyn inkluderes som et nødvendig perspektiv i et tilrettelagt offentlig tilbud. Erfaringene med institusjonsprestetjenesten bør, slik vi ser det, medføre en utvidelse av tilbudet for de som har tilknytning til en annen tro og livssyn, framfor tiltak som innskrenker eksisterende ordninger. Dette kan f.eks. skje ved formell tilknytning mellom institusjon og andre tros- og livssynssamfunn.

Det er grunn til å anerkjenne det arbeid som mange institusjonsprester har gjort for å ivareta de religiøse og livssynsmessige behov for langt flere enn de som tilhører Den norske kirke. Mange av institusjonsprestene har vært viktige bidragsytere for aktivt tilrettelegging av ulike religiøse og livssynsmessige tilbud ved institusjoner. Vi erkjenner at det ikke vil være en varig ordning at Den norske kirkes representant har ansvar for å tilrettelegge for alles behov for religiøs og livssynsmessig betjening, men institusjonsprestetjenetjenesten viser at en dominerende rolle ved ett trossamfunn kan forvaltes på en måte som er tilretteleggende for et tros- og livssynsmessig mangfold. En slik praksis har bl.a. vært tillitsbyggende mellom ulike tro- og livssyn.

Vigselsmyndighet

Utredningen omtaler vigsel både som en offentligrettslig handling med sivilrettslig konsekvenser, samtidig som det beskrives som en sentral livsfaseovergang som det knytter seg mange tradisjoner og ritualer til. Utvalget sier i denne sammenheng følgende (s 201): *"Utvalget vil imidlertid slå fast at disse ritualene ikke er avhengig av hvorvidt den offentligrettslige funksjonen er delegert til tros- og livssynssamfunnene. Dette er to adskilte sider av ekteskapsinngåelsen. Tema for drøftingen her er kun den offentligrettslige handlingen."* Utredningen vurderer dermed ikke sammenhengen mellom den rituelle og den offentligrettslige betydningen av vigsel i regi av tros- og livssynssamfunn. Dette er en svakhet.

Disse spørsmålene ble drøftet i ekteskapslovsutvalgets innstilling i 1986 hvor det bl.a. står: *"Det må legges til grunn at det i dag – som i 1918 – er et utbredt ønske blant folk flest om å få beholde adgangen til kirkelig vigsel, og ikke bli påført den dobbelte handling som tvungen borgerlig vigsel vil innebære for dem som vil ha en kirkelig høytidelighet i tillegg til den lovbestemte fremgangsmåte. (NOU 1986: 2: 60)"*

Kirkelig vigsel har lange tradisjoner i vårt land, og vi mener det skal sterke argumenter til for å avvikle en slik etablert ordning. Argumentene til utvalgets flertall er ikke tungtveiende nok for å avvikle ordningen med vigsel i regi av tros- og livssynssamfunn.

Utvalgets flertall legger avgjørende vekt vigselens offentligrettslige betydning. Likevel understrekes det at en ny sivil ekteskapsinngåelse skal kunne skje på en rituell måte. Vi mener at dette langt på vei er en selvmotsigelse og i virkeligheten et synspunkt som taler mot at vigsel i livssynssammenheng skal opphøre.

Utvalget sier følgende i tilknytning til behovet for en utredning om rammene for en obligatorisk sivil ekteskapsinngåelse følgende (s. 206): *"Sentrale premisser for en slik gjennomgang vil være behovet for økt fleksibilitet, god tilgjengelighet både med hensyn til geografisk nærhet og generell kapasitet, og behovet for en tilrettelegging som gir mulighet for høytid og festpregede rammer. Ved å stille krav om sivil ekteskapsinngåelse for alle som ønsker å inngå ekteskap, er det sentralt at dette blir en ordning som også kan framstå som fullverdig i seg selv, med mulighet for feiring og verdige rammer."* Ut fra utvalgets premisser om at vigsel primært har en offentligrettslig betydning, så mener vi at ekteskapsinngåelsen skje på en enkel måte med utfylling av de nødvendige skjema mv. Utvalget legger imidlertid opp til at offentlig vigsel skal bli "fullverdig" ved høytid og festpregede rammer. Vi oppfatter at utvalget ønsker at en sivil ekteskapsinngåelse skal erstatte den rituelle ramme som i dag skjer i tros- og livssynssamfunnene, og at tilbudet ikke blir likeverdig før det gis en mer rituell ramme. Indirekte ligger det her en anerkjennelse av ritualenes betydning som i liten grad drøftes, og det kan synes som om utvalgets flertall ukritisk forutsetter at det offentlige skal kunne tilby ritualer som langt på vei skal erstatte de som tilbys av tros- og livssynssamfunn. Dette reiser tros- og livssynspolitiske spørsmål som utredningen i liten grad berører. Vi finner dette selvmotsigende og at dette forslaget bryter klart med utvalgets premisser om å aktivt legge til rette for tros- og livssynspraksis.

Gravferdsforvaltning

Det offentlige gravferdstilbudet blir i gravferdsloven lagt til kirkelig fellesråd i Den norske kirke, og Stortinget vedtok i 2011 endringer i loven for å imøtekomme et større mangfold i gravferdsskikker mv. Forliket i 2008 og endringene i gravferdsloven i 2011 bekreftet at det offentlige gravferdsansvaret fortsatt skal ligge hos kirkelig fellesråd. Utredningen foreslår imidlertid i kap 18 at ansvaret for den offentlige gravferdsforvaltningen skal overføres fra Den norske kirke til kommunene.

Begravelsesbyråer og tros- og livssynssamfunn bistår de pårørende med seremonier og andre tjenester i forbindelse med dødsfall. I tillegg har vi et offentlig gravferdstilbud som sikrer gravlegging, kremasjon og drift av offentlige gravplasser

Utredningen bekrefter at Den norske kirke har utført sitt gravferdsansvar på en god måte, også overfor de med annen tro eller livssyn. I utredningen framkommer ingen kritikk av at kirken misbruker sin gravferdsmyndighet overfor de som har annen tro eller livssyn. Utvalgets konklusjon er likevel at dagens ordning med kirkelig fellesråd som lokal gravferdsmyndighet ikke kan videreføres - av prinsipielle grunner. Ansvaret må overføres til kommunen for å sikre likebehandling av alle tros- og livssynssamfunn. Utvalget mener at innbyggerne må møte en kommunal instans ved spørsmål om gravlegging, det er den "nøytrale" kommune som er en forutsetning for et likeverdig tilbud overfor et livssynsmessig mangfold.

Med dette legger utredningen til grunn at livssynsmessig forankring er et hinder i møte med livssynsmangfold. Det er uklart hvorfor utredningen legger dette til grunn. Utvalget er videre ikke opptatt av hvilket gravferdstilbud som innbyggerne skal tilbys, men mer opptatt av hvilken instans som utfører gravferdsarbeidet. Vi reagerer negativt på at den kirkelige tilhørigheten ensidig taler mot dagens ordning. Kan det for eksempel tenkes at tilfredsheten med dagens tilbud kan forklares med dagens forvaltningsordning?

Med Den norske kirke ved roret er det utviklet et godt samarbeid mellom forvaltning og ulike tros- og livssynssamfunn. Det har vært tverrpolitisk enighet om at Den norske kirke kan ivareta et bredere samfunnsoppdrag for befolkningen. Utredningen legger til tross for dette opp til at det er kollisjon mellom likebehandling av livssyn og samfunnsoppgaver lagt til Den norske kirke. Gjennom endringer i gravferdsloven i 2011 har Stortinget understreket at gravlegging skal skje med respekt for avdødes religion eller livssyn. Lovendringene var i stor grad en bekreftelse av etablert praksis ved de større gravplassene. Få,

om noen offentlige tjenesteområder reguleres av en lovgivning hvor livssynsrelaterte hensyn gis så eksplisitt oppmerksomhet og utløser så klare rettigheter. Dagens gravferdsforvaltninger viser evne til å innfri disse rettighetene i praksis.

Vi tror at det praktiske dialogarbeidet som foregår rundt gravlegging og tilrettelegging på gravplassene, viser vei til en framtidsrettet måte for å leve sammen i livssynsmangfold. Kirkelig gravferdsforvaltning viser at når "tro møter tro" kan resultatet bli dialog og gjensidig respekt, ikke spenning og konflikt. Dette mener vi er livssynsåpenhet i praksis.

Den lokale kirkelige gravferdsforvaltning har utvilsomt taklet en krevende tilpasningsprosess med gjennomgående knappe ressurser. Dette handler blant annet om kultur og verdier i sektoren som har gjort at kirken har kommet i møte bredden av de menneskelige og praktiske behov døden fører med. Gravferdsmyndighetens livssynsmessige tilhørighet har bidratt til forståelse for behov og ønsker hos mennesker med et annet livssynsmessig ståsted. Tilliten som er etablert er ikke basert på nøytralitet, men på en innsikt i at gravferden på ulik måte berører de mest eksistensielle sidene av livet hos oss alle. Selv om gravplassene ofte ligger ved en kirke, har de blitt et møtested for et økende religiøst og kulturelt mangfold. Trossamfunnenes adgang til å etablere egne gravplasser blir omtrent ikke brukt, da de felles gravplassene i stor grad kommer i møte ulike behov. Brukerundersøkelser viser stor tilfredshet med det tilbudet som gis de pårørende i forbindelse med et dødsfall og tiden etterpå.

Den kompetanse og kultur som er opparbeidet i den lokale kirke på dette området er skjør og sårbare for drastiske omlegginger. Utredningen foreslår at ansvaret overføres til kommunene, uten at konsekvenser for personell, eiendom og etablerte fagmiljø blir drøftet. Utredningen stenger også for samarbeidsløsninger mellom kirke og kommune.

Manglende tillit til tros- og livssynsbasert virksomhet

Den manglende interesse i utredningen for gravferdstjenestens innhold vekker bekymring for at en ensidig livssynspolitisk agenda skal ødelegge den kompetanse som er opparbeidet på dette området lokalt. Dessuten kan utredningens manglende tillit til livssynsbasert virksomhet ramme en rekke livssynsbaserte tilbydere av offentlige velferdstjenester, og romme premisser for en offentlig tro- og livssynspolitikk som i liten grad blir drøftet. Vi tror at den manglende tilliten til tro- og livssynsbasert virksomhet til syvende og sist kan ramme utredningens bærende idé om et livssynsåpent samfunn.

Med vennlig hilsen
Stokka menighetsråd

Anne S. Evja Eikill

v/Anne Synnøve Evja Eikill
Daglig leder